

Bilješke o Kino-klubu „Slavica” iz Pitomače

Dječje filmsko stvaralaštvo danas je postalo ravnopravnom sastavnicom ukupne djelatnosti razvijanja stvaralačkog potencijala najmlađe generacije. Ne ograničivši se samo na tzv. slobodne aktivnosti, film i filmsko stvaralaštvo proširilo je horizont svoga djelovanja, pa iako još uvijek izvire i temelji se na ukupnosti ciljeva našeg osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, ono je zadobilo značenje u širem društvenom kontekstu. Tako se, pored svojih užih obrazovnih komponenti, reflektira i na niz izvanškolskih odrednica postajući fenomenom, koji izvire i potvrđuje se kao najautentičnija grana kulture najmlađih. Najautentičnija, dakako, iz aspekta primjerenosti jednom vremenu koje traži nove oblike kulturnog izražavanja i nove modalitete kulturno-umjetničke prakse. Ponavljajući u malome osnovne razvojne etape filma kao medija i dječje filmsko stvaralaštvo slijedilo je liniju gradacije koja je išla od začuđenosti tehničkim sredstvom samim, do otkrića samosvojnosti i autohtonog jezika filma kao kreativnog medija. Opsjednutost tehničkim momentima preobrazila se u opsjednutost stvaralačkim potencijalom kino-kamere. Bivajući u prvo vrijeme tek integralom Narodne tehnike ona danas postoji integralnim dijelom Kino-saveza Hrvatske.

Brojka od oko 160 dječjih filmskih klubova u SR Hrvatskoj, najbolje pokazuje kako je u svega 20-ak godina opstojnosti jedan vid stvaralačkog djelovanja organizirano jačao i razvijao.

A počelo je, gotovo među prvima, upravo ovdje u Podravini, u Pitomači. Već su neki prije naglašavali vizualnu podatnost podravskog prostora, njegovu zgusnutu slikovnost, nalazeći recimo u Galovićevim pjesmama izrazitu nazočnost vizualno-akustičnih trenutaka, dobivši osobito potvrdu razmahom naivnog slikarstva ili, čak, nalazeći u tom slikarstvu unutar pojedinih opusa analogije sa filmskim načinom razmišljanja (rec. felinijevska organizacija prostora na slikama M. Kovačića). Iz tog osnovnog »tradicijskog« fona koji bi mogao zračiti tek izazovom, ili biti zgodan detalj, ne bi izniklo vjerovatno mnogo da se nastavnik Mirko Lauš nije entuzijastičkim marom primio posla na organizaciji, odgoju i propagandi jednog novog načina izražavanja. Kada je 1957. godine nabavio prvu kino-kameru, Lauš je odustao od hobi-

ističkog principa po kome bi kamera služila tek za razbijanje okolice. Pružajući djeci mogućnost snimanja, on je u dvije godine prikupio lijepi arhiv dokumentarističkih detalja vezanih uz osnovnu školu »Petar Preradović« i različite manifestacije u selu. Kada su sazreli uvjeti osnovana je i »Pionirska filmska grupa«. Valja reći da je 1959. godine u nas postojalo tek 10-tak sličnih grupa (u Zagrebu, Beogradu, Novom Sadu, Zemunu i Sremskoj Mitrovici), a ni vani se tom dijelu dječjeg stvaralaštva nije prilazilo osobito organizirano.

Ta filmska grupa našla se, svladavši osnovna praktična i teoretska znanja iz područja filma, pred zadatkom snimanja »ambicioznijih«, promišljenih djela od utilitarne filmske dokumentaristike. Tri sekcije koje su djelovale unutar grupe (scenarijska, snimateljska, tehnička) razradile su scenarij, način snimanja i objekte za film »Crna mačka« (vesterniziranu priču), ali je nedostajalo vrpce da bi se film i snimio. Da bi ipak sudjelovali na prvoj reviji filmova i dija-filmova (1961.) članovi grupe su iz dosadašnjih filmova montirali malu dokumentarnu reportažu »Tri naše priče«. Taj njihov prvi cjelovitiji filmić pobrao je nepodijeljene simpatije, a kako su onda još u običaju bili hvalevrijedni oblici nagradne stimulacije, grupa je dobila 8-mm kino-kameru i ostali materijal. Odmah se prešlo i realizaciji već mnogo prije dovršenih i razrađenih scenarija pa su snimljeni filmovi »Dvoboj na rijeci«, »Dugme je krivo«, »Moj dom«, itd. Daljnje bi nam nabranje odnijelo poprilično prostora, jer filmografija kino-kluba »Slavica« do danas iznosi više od 200 jedinica.

Njihove klupske prostorije gotovo su doslovno prekrile nizom diploma i plaketa, koje su poslije 1961. počele stizati kao priznanja za pojedine filmove. Tako je od jednog anonimnog seoskog dječjeg kluba, »Slavica« (to je ime dobila 1964. godine po glavnoj domaćoj nagradi na saveznim revijama) izniknula u jednu od najaktivnijih i najboljih filmskih društava ne samo u nas. Bivajući pionirem dječjeg filmskog amaterizma, on je kao inspirativno vrelo istovremeno i zračio pozitivne inicijative po cijeloj zemlji i nadograđivao sebe, proširivao interna saznanja, mijenjao utabane staze i otvarao perspektivu za daljnje uspjehe.

U jednom brzom telegrafskom presjeku kroz sve ove godine, možemo sumarno naznačiti najveće uspjehe i glavne nagrade koje je kino-klub »Slavica« primao.

Druga savezna revija održana je u Beogradu 1963. godine i na njoj je glavnu nagradu odnio pitomački film »Mlin«. S te smotre odabrana su i 4 filma za 1. festival »Decima Musa« u Veneciji (u okviru tada najpoznatijeg filmskog festivala u svijetu), na kome su dva filma nagrađena srebrnim medaljama.

Od tada na svih daljnjih 12 saveznih smotri filmovi »Slavice« nagrađivani su nekim nagradama. Tako je bilo i na konkursu »Decima Musa« koje organizira UNESCO-v Centar za dječji i omladinski film gdje Pitomačani dobijaju, između ostalog, i jednu prvu nagradu. Bezbroj je priznanja i nagrada i na dosadašnjih 17 republičkih revija dječjeg amaterskog filma. Osim toga, na FEDAF-u u Pitomači, koji se održava od 1971. godine, domaćini se iskazuju ne samo kao dobri organizatori nego uvijek i kao glavni konkurenti za nagrade. Od festivala, na kojima nije sudjelovala tradicionalno svake godine, »Slavica« je bila pozvana na smotre u Puli, Londonu, New Yorku, Halifaxu, a sudjelovala je i na desetinama neslužbenih smotri u Montrealu, Torontu, Beču, Amsterdamu, Teheranu itd. No, seći svoje filmove na festivale Pitomačani su, kao mali globtroteri, obišli mnoge evropske gradove, od Venecije do Osla, od Milana do Dresdena. Takve telegrafske bilješke ne mogu, dakako, ni izdaleka iskazati intenzitet i kvalitetu rada. Nagrade same po sebi i ne moraju biti meritorne za ocjenjivanje rada, a još manje mogu svjedočiti o odgovornom i obrazovnom djelovanju pri radu na filmovima, o usadivanju filmske kulture kod stotine djece iz Pitomače, o stvaralačkom zadovoljstvu i sreći pri završetku snimanja nekog filma. Ponajmanje mogu pokazivati sve one postupke i metode koji se primjenjuju u filmskom odgoju.

Od početka je u pitomačkom klubu važna postupna edukacija djece, bez suvišnih metodskih izleta, ali i bez zastoja i onog poznatog flegmatičnog odnosa voditelja. Rad se odvija, uglavnom, kroz tri oblika. Njihovo stupnjevanje, međutim, ne mora biti apsolutno, jer se oni međusobno isprepliću i uvjetuju. Stoga se ni rad po grupama ne smatra tečajem u tradicionalnom smislu riječi i značenju. Osnovno je polazište, zapravo, bazirano na uočavanju paralelizma i srodnosti između znanja iz osnovnih predmeta i pojma o filmu. Pokušava se, naime, filmski način gledanja i posebni jezik filma objasniti kao relativno neovisan (iako negdje može izvirati) od književnosti i srodnih disciplina. U okviru tog pripremnog rada nastoje se obuhvatiti i drugi aspekti filmskog stvaralaštva, pa se u globalu razgovara i o žanrovskim strukturama, obilježjem pojedinih kinematografija, tehničkim elementima, o tome kako se životna tema transponira u diskontinuirani filmski jezik, a da se ipak zadržava privid fizičke i vremenske realnosti, itd. Uglavnom se nastoji razgovarati o filmu kao neovisnoj kategoriji, o filmu koji nije produžetak nečega već je samosvojna umjetnička

grana sa svim svojim autohtonim zakonitostima. U toj fazi rada velika je uloga voditelja Mirka Lauša u tome, da se učenicima približi film i usvoji način razmišljanja o filmu, koji će biti neopterećen pretencioznim zahvatima, a da se ipak stekne uvid o tome koliko je filmska kultura imanentna današnjem vremenu i koliko ona traži pored svih kanonskih principa, koji izviru iz jezika filma, i slobodno, opušteno gledanje i širinu u razmišljanju.

Usvajanje osnovnog tehničkog znanja nije toliko rutinski posao koliko se misli. Jer, osim »naučiti rukovati kamerom« tu je uključeno i niz drugih aspekata, poput određivanja kuta snimanja, naglašavanja najbitnijeg detalja, značenja svijetla i sjene, montažnih izvedbi, itd. Kako se dosta zainteresiranih uključuje u rad grupe upravo iz jednog interesa za tehniku, ovdje se već jasnije mogu uočiti oni kojima je filmsko razmišljanje prirodno i koji intuitivno mogu razlikovati bitno od nebitnog. Selekcija se, dakako, ne radi, jer u interesu nije stvaranje budućih filmaša i otkrivanje nadarenih snimatelja, režisera, glumaca, itd. Kolektivni rad podrazumjeva zajedničko djelovanje cijele buduće ekipe, njihovu želju da se kreativan rad postavi bitnim movensom njihova djelovanja. Najzanimljiviji dio rada je, dakako, materijaliziranje scenarijske ideje koja je moguća zahvaljujući sinhroniziranom naporu cijele ekipe. Dječje filmsko stvaralaštvo ne poznaje striktnu podjelu zadataka i odgovornosti, nego se rad u kolektivu nameće kao imperativ. Tek kroz zajedničko djelovanje i interesno udruživanje oko zgodne teme, dolazi se do one mjere između spontanog i racionanlog, koja stvaralački postupak postavlja kao priželjkivani zadatak i radosnu igru.

Iako najčešće postoji čvrsto fiksirani scenarij, u toku snimanja često dolazi do novih rješenja i inventivnih detalja, do nadogradnje u ideji, do izmjene poante.

Jednostavne geg-ideje mogu izvesti već i djeca u 5—6. razredu. Kakav je to postupak i kako se shvaća doznajemo iz opisa filma »Pljusak iz vedra neba«: »To je jednostavna i vedra priča o djevojčici koju u njezinu poslu neprestano ometaju trojica dječaka, pritiskajući svaki čas dugme električnog zvonca. Ona im priprema kaznu — sasut će na njih sa svog balkona lavor hladne vode. To je i učinila, ali tu dolazi do iznenađenja. Umjesto da je polila dječake, djevojčica je svu vodu sasula na glavu svoje najbolje prijateljice, koja je slučajno također pozvonila i došla pod balkon.

Djeca su taj film realizirala upravo igrajući se. Igrali su se i glume i snimanja — i s kamerom i s rasvjetom i sa svjetlomjerom i neprestano se smijali polivenoj »žrtvi« koja je s oduševljenjem pristala da je prijateljica polije«. (M. Lauš).

U montaži, dakle u finaliziranju djela nastoji se početna ideja što bolje naglasiti, tako da je nemoguće govoriti o prostom tehničkom detalju nego o integralnom dijelu cjeline rada na filmu.

Riječju: kompletan postupak od razgovora o nekoj temi, dolaženje do ideje, razrada te ide-

je, tehničke edukacije, snimanja, montaže i ozvučenja nije u službi neke fiktivne predodžbe o ispunjenju vremena za slobodne aktivnosti, već je vrlo promišljen, sistematičan napor voditelja Lauša da se filmska kultura (teoretski i praktički) postavi na ono mjesto koje joj po mogućnostima i zanimljivosti pripada.

Kako je za postojanje kino-sekcije potrebno mnogo više od rutinskog pristupa ispunjenja fonda sati slobodnih aktivnosti, to u slučaju dječjeg amaterskog filma ne možemo govoriti o bilo kakvoj improvizaciji u postavljanju metode rada. Ova grana dječjeg stvaralaštva podrazumijeva u prvom redu nastavnika-entuzijasta koji će iz ničega graditi jedan stvaralački segment. Tehnička baza gotovo nigdje ne postoji, kao što nije u početku postojala ni u Pitomači, ni filmsko obrazovanje nastavnika nije nigdje bio presudan faktor, kao što to nije bio ni u slučaju Mirka Lauša. Valjalo je, dakle, početi od osnovnog: ljubav prema filmu trebalo je usađivati u najmlađe, a usput se i sam praktički i teorijski obrazovati za tu stvaralačku granu. U osnovi su postojale tri mogućnosti: film kao tehnička mogućnost i inovacija koja se promatra više iz aspekta ovladavanja tehničkim modalitetima, film kao mogućnost izražajnog govora, dakle, kao potencijalna estetska kategorija i, konačno, film kao istraživački medij, kao podoban medij za istraživanje i doživljaj svijeta. Čini nam se da cjelokupni dječji filmski amaterizam prelazi u svom razvitku ove tri značajne stupnjavane faze. Ta konstatacija odnosi se i na »Slavicu« iz Pitomače. U prvo, pionirsko vrijeme kino-klubova, Narodna tehnika je društvena organizacija koja između svojih sekcija ima i nadzor nad radom filmskih društava. Očito je da se to prvo razdoblje i dječji film u njemu razmatra sa aspekta tehničke kulture. Prvi filmovi i početno razdoblje u radu, u znaku su elementarne radoznalosti pred mogućnostima koje skriva kamera po svojim tehničkim potencijalima. Postupno odvajanje od toga dovodi do saznanja o tome da je film i stvaralački potencijal. Iako se u prvo vrijeme nastoji (možda i nesvjesno) imitirati modalitete profesionalnog filma pa se stvaraju čvrste, zaokružene »priče« sa gradacijom, poantom i striktnom razradom svih detalja, nespupani elementi dječje radoznalosti i invencije probijaju u nekim filmovima na manje-više prepoznatljiv način. Stoga je neminovna transformacija u pogledu stvaranja filma kao spoja racionalizma i spontaniteta. Upravo po tome »pitomačka škola« postoji kao jedinstveni uzor za sve slične grupe kroz razdoblje od desetak godina. Visoka tehnička razina i primjerna estetska razina najčešće su rezultirali vrlo sigurnim i zaokruženim djelima. Iako je namjera uvijek bila da se kroz stvaralačku igru dođe do rezultata, ne može se reći da je taj dječji spontanitet uvijek vidljiv. Finalni produkt najčešće je apsorbirano u sebe i učinio nevidljivim sav onaj radni, stvaralački dio. Kako se na festivalima i smotrama ocjenjuje upravo ta estetska zaokruženost i izbalansiranost, u svih je kino-klubova prisutna ova natjecateljska strast koja može zatamiti izvjesne aspekte ig-

re i istraživanja. Pošto je cjelokupni naš školski sistem zasnovan na diktatu uspjeha, to je često i rad klubova uvjetovan »uspjesima« na službenim smotrama.

Ta je inspirativnost, izgleda, shvaćena u Pitomači, pa se u posljednje vrijeme i ne traži uspjeh pod svaku cijenu, nego se kamera upotrebljava jednakom mjerom i iz jednog estetskog i iz jednog socijalnog aspekta. Prema riječima voditelja Mirka Lauša, u kino-klubu će se sve više raditi na tome da se ova sloboda i nespupanost uzima kao osnovno polazište. Jer, osim čitljivih i zaokruženih filmskih priča i poetičnih doživljaja igre koje u osnovi nose imperativ estetskog karaktera, postoji i mogućnost upotrebe kamere i filma kao medija socijalizacije, kao postupka za otkrivanje svijeta, njegovih zakonitosti i umjetnih odnosa. Neki primjeri takvog shvaćanja filma u svijetu donosili su iznenađujuće efekte i rezultate. Dajući djeci slobodno kameru u ruke, oni su snimajući zanimljive trenutke, situacije i odnose u svojoj okolini zamjećivali i besmislenost svog švrljanja i lunjanja, elemente nasilja i asocijalizacije. Djeca su, gledajući svoj vlastiti film, otkrivala svijet u kome žive i nastojala da filmom dođu do spoznaja koje dotada nisu imali, da otkriju sami sebe. Dakako, shematski preneti neke istraživačke postupke drugih kulturnih i političkih sredina, nije nimalo smisleno. Ali, postoje indikativna iskustva čije najbolje elemente valja primijeniti i u našoj sredini, kako bi bavljenje filmom u djece postalo načinom otkrivanja društva, jedan svojevrsni socio-kulturni i politički faktor. Možda je u tome najveća prednost videa. Pitomačani se videom bave od 1972. godine i na tom području su među pionirima u nas. Mala televizija, kao što ispravno uočavaju u Pitomači, nije tek zanimljivo tehničko sredstvo, već donosi neke strukturalne novine. Nije to samo lakše rukovanje, nepotrebnost razvijanja trake i veća edukacijska namjena, nego je to prvenstveno novina u semiološkom pogledu. S malom elektronskom televizijskom kamerom djeca dobijaju »dubinsku« sliku, autentičnost situacije pri reproduciranju, mogućnost istovremenog zvučnog snimanja, »šetnju« i dokumentarističku uvjerljivost.

Videosistem, što je možda najvažnije, ako se ostvari u svom širem značenju, uspostavlja novu kvalitetu komuniciranja. I tu Pitomača može postati zametkom budućeg, nama primjerenog komunikacijskog modela.

Taj se novi medij, dakle, može »koristiti« u četverostruke svrhe: estetske (ako se na traci snimi ono za što se inače upotrebljava filmska kamera), edukacijske (kada se presnimavaju pojedine emisije iz sistema velike televizije ili se, pak, ostvaruju zasebne video-emisije namijenjene za odgoj i obrazovanje), komunikacijske (uspostavi li se komunalna ili seoska kabelaška televizija) i socijalne (ako se pomoću tog medija krene u istraživanje i otkrivalačko tražanje za nekim, djeci nerazumljivim, aspektima života). Čini se da u Pitomači još ni jedan od ovih elemenata nije u potpunosti prepoznat, iako je sedmogodišnja praksa pokazala već nekoliko zanimljivih i poticajnih pokušaja i dose-

ga. Čvrsto vjerujemo da nije daleko vrijeme kada će i ostali kino-klubovi prihvatiti video kao najzanimljiviji medij današnjice. U Pitomači su do toga u nekoj mjeri došli, jer su spoznali ograničenost isključivo estetskog usmjerenja filma i shvatilis trukturnu i kvalitativnu inovaciju video-sistema. Možda će već na jednom od narednih FEDAF-a u konkurenciji biti i ostvarenja u videu. To bi samo pripomoglo otvaranju festivala (koji je ove godine održan po 9. puta) prema manje natjecateljskom karakteru, a više prema naglašavanju stvaralačke i igračke biti filmova. Događa se, naime, da je po dobrim starim navadama autoritativnog pedagoškog sistema važnija nekakva nagrada i priznanje od stvaralačkog čina samog. Žiri koji filmove gleda iz kuta stroge filmske estetičke zakonitosti, po našem mišljenju, samo je smetnja pretvaranju festivala u radosni susret i izmjenu iskustava dječefilmskih djelatnika. Sve dok će prevladavati tako zasnovan tip smotre, neće ni dolaziti do prevlasti one komponente u dječjem stvaralaštvu koju smo opisali kao socio-političku. Na sreću i tu je Pitomača inicijator nekih izmjena, kojim se nastoji FEDAF pretvoriti u istinski festival djece, a ne nastavnika i voditelja.

Izvori:

Mirko Lauš: Razvojni put, dometi i perspektive dječjeg amaterskog filma u SR Hrvatskoj, INFORMATIVNO GLASILO 4, Kino-savez Hrvatske

Mirko Lauš: Kino-klub »Slavica«, KAJ 6/1969. Dokumentacija kino-kluba, Pitomača